

Landskap: Blekinge	Upptecknare: Manfred Margesson, Trädgårdar
Härad: Björkås	Berättare: " "
Socken: Åsarp	Berättarens yrke: Handarbetare
Uppteckningsår: 1964	Född år 1891 i Åsarp

Kor och osv som dragare, oljehäft tillverkning. s. 1-17. LMF 125
 (teckn. sid. 15-16;
 foto sid. 17.)

KOR OCH OXAR SOM DRAGARE, OK OCH OKTILLVERKNING

Denna frågelista är utarbetad av Institut für deutsche Volkskunde i Berlin, som anhållit att få den utsänd i olika länder, bl a i Sverige. Vi vore tacksamma om Ni i görligaste mån ville besvara den och på så sätt understödja det för folklivsforskningen så viktiga internationella samarbetet. Frågelistan är av oss endast översatt till svenska, ej omarbetad med hänsyn till svenska förhållanden. Kan Ni ej besvara den så redogör för orsaken här till.

1. Vilka dragdjur användes allmännast i Er trakt a) före 1900 b) c:a 1900, c) c:a 1950 d) 1962?
2. Vilka koraser användes som dragdjur? a) Av vilka orsaker? b) Var de speciella mjölkorna av samma ras?
3. För vilka arbeten (allt efter årstider) användes än i dag nötkreatur (kor eller oxar?) som dragare?
4. Om kor eller oxar numera ej användes som dragdjur för vilka arbeten användes de a) före 1900 b) omkring 1900 c) omkring 1950?
5. Om kor eller oxar inte längre användes som dragdjur vilka var då orsakerna till att man upphörde härmed (t ex djurskyddsbestämmelser, anskaffning av traktorer, förändringar inom boskapsskötseln eller jordbruket)? Sedan när användes ej längre hornboskap som dragdjur? Var det korna eller oxarna man först slutade att använda som dragare? Orsakerna till ordningsföljden?
6. Hur mycket jord (angives i hektar) ägde de som använde dragkor? Var de uteslutande jorbrukskare?
7. Besvara föregående fråga även vad beträffar dragoxarna.
8. Hur stora var de jordbruk där man blott använde hästar som dragare?

9. Vad kallades de bönder som till dragare endast använde a) kor b) oxar c) hästar?
10. Förekom stridigheter eller gnabb mellan "hästbönder" och "kobönder" i Er trakt? Såg hästbönderna ner på kobönderna? Beskriv noga hur motsättningen yttrade sig. Känner Ni till gamla berättelser, sägner eller skämt om kobönder? Känner Ni till sådana om motsättningar mellan hästbönder och kobönder? Besvara ovanstående frågor även med hänsyn till förhållandet mellan "oxbönder" och "hästbönder".
11. Leddes dragoxarna eller dragkorna under arbetet? a) Av vem? b) Vid vilket arbete? c) Varför? Styrdes de med tömmar eller rep? Var fästes dessa (t ex vid betslet eller hornspetsen)? Drev man på djuren med piska eller med en spetsig köpp?
12. Hur många timmar arbetade dragkorna vid a) plöjning b) harvning c) dragning av radsånings- eller skördemaskin d) dragning av höst- eller annan arbetsvagn? e) När och hur ofta fick de vila? f) Lät man djuren avläsa varandra? g) Till vilken ålder var dragkorna i allmänhet arbetsdugliga? h) Besvara ovanstående frågor även med hänsyn till dragoxarna.
13. Känner Ni till ordspråk, talesätt eller skämthistorier som på ett eller annat sätt anknyter till dragoxars eller dragkons arbetsprestationer?
14. Användes oxar resp. kor för uteslutande tungt eller lätt dragarbete? Spände man dem också för a) brudvagnen b) likvagnen c) reste man till marknader efter dem? Spelade de någon roll vid a) årsfesterna b) vid livets högtider c) vid helgondagar d) vid kyrkliga fester? Förekom i Er trakt omridning med hästar? Vid vilka tillfällen? Besvara dessa frågor även med avseende på nutida förhållanden.
15. Känner Ni till fall då nötkreatur spänts samman med hästar? Vad för slags arbete gällde det då? Vid vilken sida (från anspännarens håll sett) ställdes hästen? Var det alltid samma sida?
16. Vem skötte dragoxarna och dragkorna? a) Var det någon bland tjänstefolket som var speciellt ansvarig för dessa? b) Hade han någon särskild benämning? c) Vari bestod hans arbete? d) Intog han någon särställning bland tjänarna? e) Erhöll dragoxarna eller dragkorna speciell omvårdnad? f) Vari bestod denna? g) Vem skötte mjölkorna? h) Var utfordringen olika för dragkor och mjölkkor? Vari bestod i så fall skillnaden?

17. Var vistades dragkorna och dragoxarna då de ej var i arbete?
18. Skildra utförligt hur det gick till att vänja kor resp. oxar vid dragarbete. Hur gamla skulle de vara? Använde man de vanliga arbetsoken vid tämjningen? Hur lång tid tog tämjningen? Har läsningar eller besvärelser förekommit då djuret varit alltför motsträvigt? Vilka? Finns det ordspråk eller skärnhistorier som hänför sig till tämjningen? Hur avgjordes om ett djur var lämpat för dragarbete eller ej? Vem avgjorde detta? Skulle tämjningen påbörjas någon särskild kalenderdag?
19. Kastrerades tjurkalven som bestämts till dragare av veterinären eller av någon läkekunnig lekman? Vilka redskap använde den läkekunnige? Använde han läsningar och besvärelser? Skriv i så fall ned ordalydelsen. Nämnd om möjligt den dialektala benämningen på de olika arbetsmomenten och på redskapen. Hur gammalt skulle djuret vara då det kastrerades? När på året utfördes kastreringen?
20. Vem brukade skära och beslä klövarna? Skildra utförligt hur detta gick till. Nämnd också vilka klövsjukdomar som förekom och hur de behandlades, (se frågorna under punkt 29-30). Vilken tid på året brukade skärning och skoning äga rum?
21. Vem rättade hornen när de satt för tätt eller för glest? Vilka redskap användes och hur tillgick rättningen? Hur lång tid tog det innan felet var avhjälpt? Hur gammalt skulle djuret vara? Förekom läsningar eller besvärelser medan justeringen pågick? Vid vilken tid på året brukade rättningen ske? Varför ansåg bönderna att det var nödvändigt att rätta hornen?
22. Vilka typer av dragok (se bifogade teckningar) användes i Er trakt? Vilka var avsedda a) speciellt för kor b) speciellt för oxar? Vad kallades oket och dess olika delar på traktens dialekt (använd siffrorna och bokstavsbezeichningen på teckningarna)? Vilket material (t. ex. träslag) användes till oket och dess olika delar? Skiljer sig de ok som användes i Er trakt från de här avbildade? Vari består skillnaden? Bifoga om möjligt foto eller teckning med angivande av mått.
23. Hade man särskilda ok a) för plogen, b) för vagnen? Orsaken härtill? Vari bestod skillnaden? Gör en ritning som visar hur de skiljde sig från varandra. Hade de olika oken också olika benämningar?

24. Vilka fördelar och vilka nackdelar hade enligt böndernas mening de ok som brukades i Er hemtrakt?
25. Var de i Er trakt brukliga oxoken dekorerade (målning, snidning, karvsnitt, glödritning etc.)? Vilken utsmyckning var vanligast? Bifoga om möjligt en teckning eller ett foto av ett dekorerat ok. Använde man de utsmyckadeoken till vardags eller bara vid högtidliga tillfällen?
26. Vårdade man oken? Sågs de ofta över? Av vem? På vad sätt?
27. Spelade de i Er trakt använda oken någon roll a) vid bestämda fester b) på någon särskild kalenderdag c) i samband med helgondyrkan? Känner Ni till orts- och familjevapen i vilka något av de avbildade oken förekommer? Vet Ni några sägner, skärnthsistorier, visor eller ordsspråk i vilka ok omnämnes? Skriv i så fall ned dem.
28. Hur fästes oket vid dragstången? Använde man härtill a) en järn- eller trä-sprint b) hängde man stången i en läder- eller järnring c) förband man stång och ok med rep eller läderremmar?
29. Skildra utförligt hur det gick till att spänna för en dragoxe eller dragko (rita gärna). Vilka försiktighetsmått iakttogs och vilka medel användes för att skydda dragdjuret från tryckskador och skavsår? Föreskrevs sådana åtgärder av veterinären eller av någon läkekunnig lekman? Förekom signerier och besvärjelser för att förhindra tryckskador och skavsår.
30. Var det veterinären eller någon läkekunnig lekman som behandlade djuret om det skadade sig under arbetet? Vilka medel användes? Använde man läsningar och besvärjelseformler för att påskynda läkningen? Skriv i så fall ned dem. Vad kallades de olika åkommorna som djuren ådrog sig på grund av dragarbetet? Vilka var vanligast?
31. Vem tillverkade de i trakten vanliga oken? a) Byhantverkare (~~t ex vagn-~~ makare, sadelmakare, smed)? b) Fanns det någon hantverkare som uteslutande tillverkade oxok? Vilken var hans officiella yrkesbeteckning? c) Fanns det hantverkare (vilka?) som ibland (när?) gick från by till by för att reparera eller tillverka ok? d) Tillverkade bönderna själva sina dragok? e) På vad sätt skilde sig de hantverksmässigt framstålla oken från de hemmagjorda? f) Vem reparerade oken?

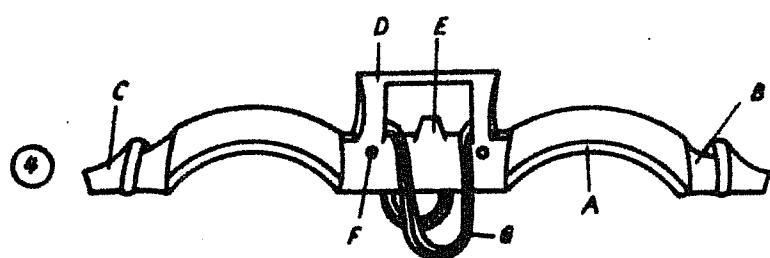
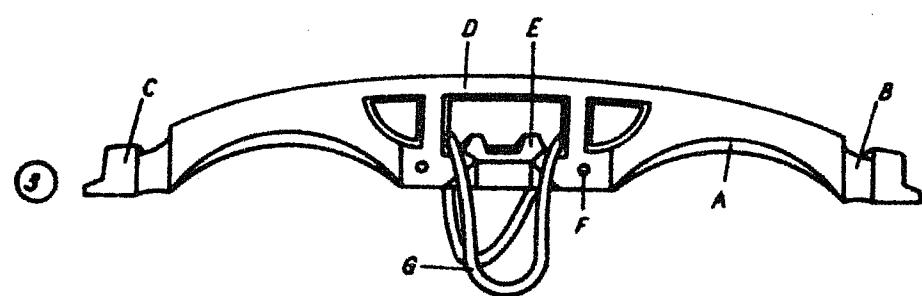
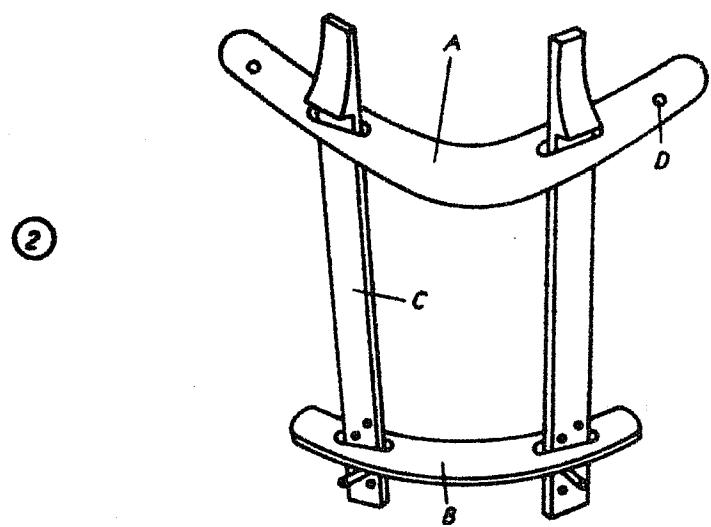
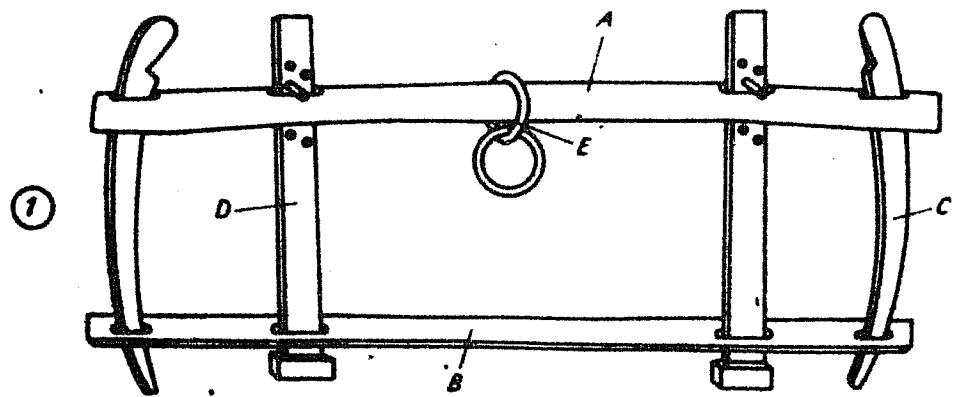
32. Förekom fabriksmässig tillverkning av oxok? (Nämnn en sådan firma).
Var kunde man köpa eller beställa dem (t ex på kreatursmarknader)?
Fanns det någon skillnad mellan fabrikernas och hantverkarnas ok? Vari
bestod denna? Hur stor var prisskillnaden? Såldes oxok av kringresande
försäljare?
33. Hade hantverkarna ok på lager eller tillverkade de dem endast på beställ-
ning? Hur stort var försäljningsområdet?
34. Fanns det förlagor, mönsterböcker el. dyl. efter vilka man själv kunde
tillverkaoken eller åtminstone dekorera dem? Dekorerade bönderna
också de ok de själva tillverkade? Skiljde sig denna utsmyckning från
hantverkarnas? På vad sätt?
35. Alla slags foto och teckningar av anspända dragdjur i arbete mottages
tacksamt.
36. Vilken sagesman har lämnat upplysningarna?
Namn, förnamn, född när och var? Yrke, titel. Bosatt på orten sedan när?
Ortens invånare antal?

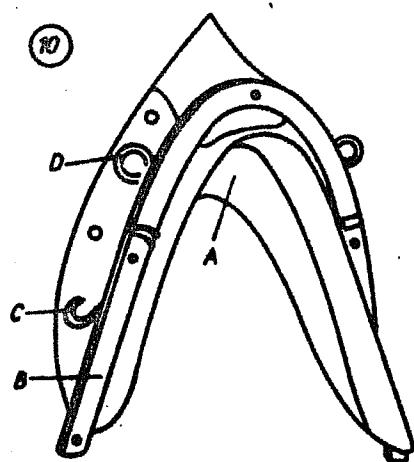
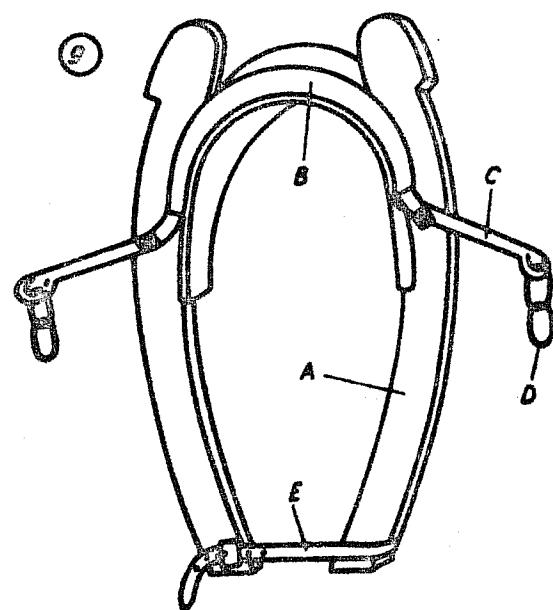
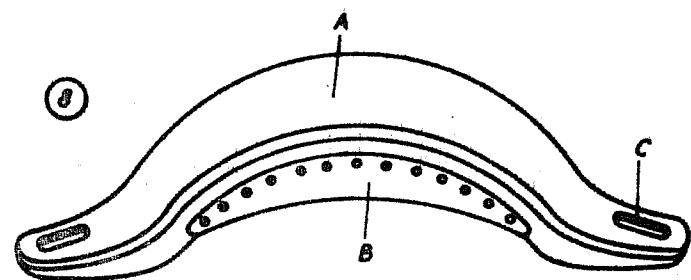
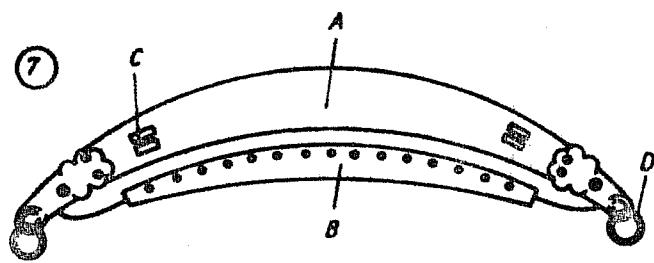
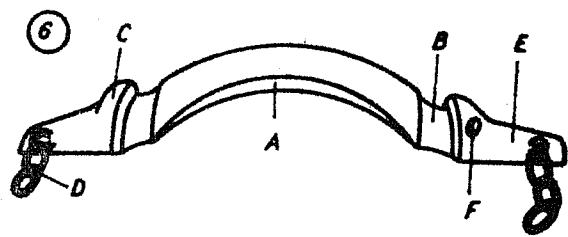
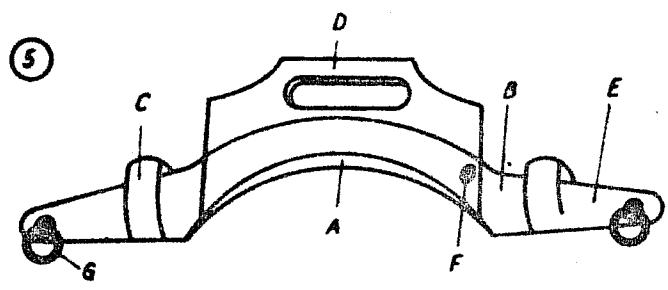
Upptecknat av: _____

Månad: _____

År: _____

September 1964

1. Före 1900 användes uteslutande hästar, oxar och kor som dragare. Efter 1900 började oxarnas antal minskas, men ännu på 1920-talet var ett eller annat par kor i bruk, på 1930-talet var dock dessa djur som dragare borta. Tror nu, därmed funnوس till fram på 1950-talet, men 1962 är dessa djur som dragare borta ännu de.

2. Det är svensk rödbrödgris som är den vanligaste. Den är också mestadelen den på orten vanligaste och förekom där både som mjölk och dragdjur.

3. Kvarnna, 1964 förekommer också oxar eller kor som dragare. Dock skall det ännu finnas mindre småträdgårdar uppe i Blekinge spräckbygd som används kor till dragen.

4. Vid mitten av 1800-talet var oxen och kor det vanligaste dragdjuret i jordbruket. Hästar finns men används gärna för fast vid arbete med plow och åder, de

ACC. N.R M. 16409:2.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

använtes därför endast vid sättar hästarna. Jorden
var stenbunden och då var oxarnas och hästarnas säs-
liga gång mer passande. Oxarna varo ju ännu efter-
traktade som slaktdjur viljä de vid försäljning till
slakt gav sin ägare en särskild prämning.

På 1800 talets senare del kom den särkande ardenmer
hästen till Sverige. Denna hästnas var stark, lugn
och sädlig, viljä den var och var förtrogena utom
Trolla varo därmed ännu i bruk på de sär-
bruksdelarna.

5. Ursprung till oxarnas minskning var nog den
ökade mjölkproduktionen. Men ställdes mjölkun till
mjölkjet och fick då kontakten växe mindre. Oxarnas
foder gick därför till hästarna. Vid en gjorde man jorden
många stenar och hundratal hästar utjämnade mera arbete
med ardenmerhästar.

Hästarne färdades snabbt id. som dragdjur på de sär-

brukningsdorna, men även ^{häst} försökte hästen undan.
Från den tiden som dragare gav man ny odling och
intensiv drift blev hästen mer lämplig även
för de mindre gärdarna. De små norska hästarna
blevo därfor lämpliga dragare på småbruken.

Det försök med islandshästar gjordes i början av
1900-talet, vilka hästar då skulle ersätta korna,
men försöket slog inte väl ut, dessa små hästar
erkände inte driften mer än korna.

Oxarna kom alltså bort först, sedan kom och nu
på 1960-talet hästarna. Traktorn har ersatt djuren som
dragare, även på många små gärdar, har man inte
egna traktorer så byr man sidan.

Någon äldre lantbrukare känner ännu hästar men
de blir allt mer sällsynt.

6. Det som dragare försök endast på de mindre
småbruken på 4-5 tunnland. I regel hade dess

bryknings delas ägna annat uppe vid sidan om, sär-
samt hantverken, stenhuggeri etc d.

7. Oxar förekom då arealen var 10-20 tunnland och
där ägaren själv utförde arbetet. Vidare förekom oxar
i stor utsträckning vid storjordbruk i synnerhet
där bränneri eller ståthållsbruk förekom, då av-
fallet från dessa röningar var ett bra ofoder.

8. På jordbruket var 20 tunnland och däröver och
man var nödskräkt att hitta kökort för det i de
flesta fall hänter man dragen. Kökorten hand giv-
nida man med hästar än med oxar.

9. Dragen särskilt den hämming på bänder som an-
sände kor var illa hästas om dragen, förekom inte
dragen gång hönde man den som hade endast en häst
hurimot "en hästebonne"

10. Dragna stridigheter eller grävda mellan häst och
eller häsbänder förekom inte. Förfallandet mellan

dessa kategorier av bänder var utan motsättningar.

11. Så kom ellers över färjedes ledes de av männen med hjälpare, helst då före en plöj eller stensläpa, han var det mera rökt med, de kunde lätt få en fot i detta redskap. Efters det gjort blivit färje behövdes det inte ledas. Själv utyrdes med respekt vid örat. Då de hördes i gata var respet fört vid det örat som var närmast dragkammeten, alltså på innerössen. Men den på djuren med piska.

12. Konna borde inte arbeta mer än två-tre timmar åt gingen, men borde de sista en stund. Var männen ha myckelstod fick man vara mera aktiva om den. De dagar konna arbetade minstades myölkun nägt, men den blev feten och bitter. Extra tillskott med foder var nödvändigt da de dagar konna var i arbete. En ha var i allmäntid inte orörlig till mittligt arbete, förtom synes han finnas med detta.

Ere är bord han var där han skulle bryja ske.

Och en kunde gå i jordbrukets arbete längre än han
de fick gå hela dagen, men upphöjd för föderorten,
dåvarmed fick dock uträkna längre än med
hästar, men måste ha god tid på sig. Ofta var
bordet varat i tiovis åldern då de skulle färjjas.

13. God tungtordens initialer J. B. G. T. gav ibland
en ironisk uttryckning: Tsaks Ocas ejr Trojet. Det
var så moderna och häggat polisonger o. s. kallades
för för "oärlingashägg".

14. Ocas och han användes uteslutande till tungt
arbete. Till lättan icke den fog men hästen. Här
fanns dock en och annan som spände horna för
äktaugnen, detta gick nätt i bra för sig om hornen
drogo med rörelser. I mullvista Smålands Födermanland
finns det man äpte till staden illa till kyrkan
i äktaugn försedd med en osk. Vid högtiden

spelade även eller han ingen roll. Skulle det ikas
eller nådes tog man till hästen. Stoffans rit eller som
det kallas här: "Stoffans schöges" förekam tills mitten
av 1800 talet. Dessa ryttare red från gårds till gårds och
sjörögo stoffansvisen i zamgård skulle de bjudas på
mat och brännvin.

15. Ungtjur och häst i par hos förfarandet. Det var
då bondens ungdömer i lik och experiment hyste
fick djuren att sångas. Hästen gick alltid till höger.

16. Oxarna och korna sköttes av bonden eller hans fa-
milj. Vid hemtag i den sköttes dessa djur av en ladv-
gårdsskötare, även kallad ryktare eller kogubbe.

Bland tjänarna var kogubben sedd som praria.

Oxarna inhöll nytta bättre foder vid arbete likaså
korra för att inte denna myllskräckning minskade
minsta del förmynhet. Korra fick därför extra till-
skott av hön och potatis.

17. oft hornbaskap vistades i fähnet då de inte var i
arbete eller på bete.
18. Då en ko eller osse skulle sängas till arbete bröde
man ha en fömjd ko eller osse till motpart.
Hon lade sköt på och ledde det ovana djuret. Då
kände man en tid utan redskap. Därför kände man
med något lätt dragredskap, en stenlöja m. d.
Oftt efters hand frösätte man med tyngre domingar
och den fömjde var snart fömjd. Såv. eller hon
nukor fick man nog hilla på att leda det onya
dragdjuret. För det ett tungt djur gick det bra, men
var det hetsigt och nervöst kunde det vara ganska
besvärligt. Större ceremonier förekam inte, man
har i forna tider sådana särskiltigen varit i bruk.
Om ett djur var lämpligt att fömja utgjordes
under dess uppväxttid. Den man då hade hand om
djuret kom snart under fund undess innesteg.

Vor det mykhet hings tystigt vor det fört att främska
på det utbytt med ett lugnare djur.

19. Trätrumz av djur gjordes av racken, eller av
mjöns artbo, som var hämmig i sådant. Som redskap
användes endast en kniv kallad "gällskriva".

Trätrumz kallades nämndigen i dialekten "fjälla"
djuret borde vara se märader gammalt. Vor
hälven född i löjen av sitt hästrade den på hösten.

Cigan ging fönde dit att man hästrade en
fullvuxen tjur, som de mätte smägja och hindra.
Det blev dock sällan mjöns bra allt att hästra
djur. Hästringen borde ske när man var i
medan.

20. Blöarna beskars endast då de var illa vana
detta skedde på vintern innan horna läpptes ut på
bete. Det var bygmeden, som med hjälp av mjöna
karlar utförde detta. Blöarna ske detta i en sitt kallad

urpostol, där hon på boda brukand hissas upp så
högt att hon inte når marken, sedan hon berke-
ingen obekrädet utförs. Dräga allmänna klö-
sjukdomar, förekom inte, men hade hon någon
gång stukit sig eller någon hälta förekom, använde
man starkspis.

Ökar skoddes endast då de skulle användas till
körsor på landsväg och då isgränsenhet om väg-
laget var halt, då även befordras drogs i skorna.

Ett rätt att få färskatur att askodda stå på is hörde
man omtalas; för kalven var nys född skulle han
sköras med en vass kniv kring klävorna, så att det
ytre skinnet kunde tas av. Den sedan framsläckta
utan blod sträv och skrovlig och gled därifrån inte
på halt underlag. Om rättet tillämpades och var
tillförlitligt är dock obekant.

X. 21. Här sitter han väete in mat pennum, illa rekt ut

börde man sätta till det. Ett hornit växa fint kunde det i fristående fall skada huvudet och i ristnämnda hunda skada upp kamma på djur eller människa då djuret slängde med huvudet efter bronson och flugor. Missbildade horn var ett skönhetssil och undsatte därför djurets värde. Vidare om djuret skulle lämjas, skulle ockt hakas fast vid hornen, vilket då inte borde vara allt förmynth missbildade.

Så man sättrade till hornen sågade man bort en bit och med en fil eller rasp filade man hanet åt det håll det borde växa. Detta upprepades några gånger tills hornet längjade växa åt rätt håll innan ett halvt år tog det att få fäst och välgt.

22. Gemma modell av och användes till kor som oec.
Till oec var dock ofta gröne och synge in till kor.
Materialiet var i de flesta fall björk.

23. Gemma och användes invid till plaz som organ.

24. De ok som användes var särskilt ofta i gamla tider, men de varo enkla att göra. På borden högg i skogen fog han under passande ämnen till ok.

25. Ingen dekoration fanns, sådan sätter man dock på hästens sele.

26. Dragen särskild vind av åker frukten inte.

27. Ghet hängde ju på djurens nacke, man kunde där-
för höra djuret tala såsom "oka pau" för "häng på!"
"oka upp!" för "häng upp!"

28. Ghet fästes med en kraftig läderrem i drag-
stängens ring.

29. Man lade spet på fört och knöppte detta vid
hornen, sedan fördes djuren fram för vagnen där
man sedan med läderremmen bund fast dragstängen
vid spet.

30. Veterinär anlitades inte. Här och var i bygden
fanns alltid någon läkekunig, om man tillfrågade

när så behödes. Man fick vara förtig med djuren
så att inte skasen uppstod. Tryckte dragtungan
mot benen fick man linda en röd om tungan.
Ett djur som fått skasen drag däligt och borde
därför få vara fritt från arbete några dagar.

31. Bon den tillbukade open själv. Kompte
gick han till brysmeden och fick de ringar som
höll hornfisten sätta. Var han inte händig med
höjd gick han till vägen snickare eller vägn-
makare och fick där apot ejort.

32. Fabrikörnära tillbukning av de förekom inte.

33. Inga handverken tillbukkades up på lager.

34. Dekorering förekom inte. Inga färgar.

ACC. N.R M. 16409:14.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Erligt statistiska uppgifter om Carlshamn län till
Blekinge år 1848.

Ges på landet 11000. Hos på landet 26300

" i städerna 40. " i städerna 620

11100

26920

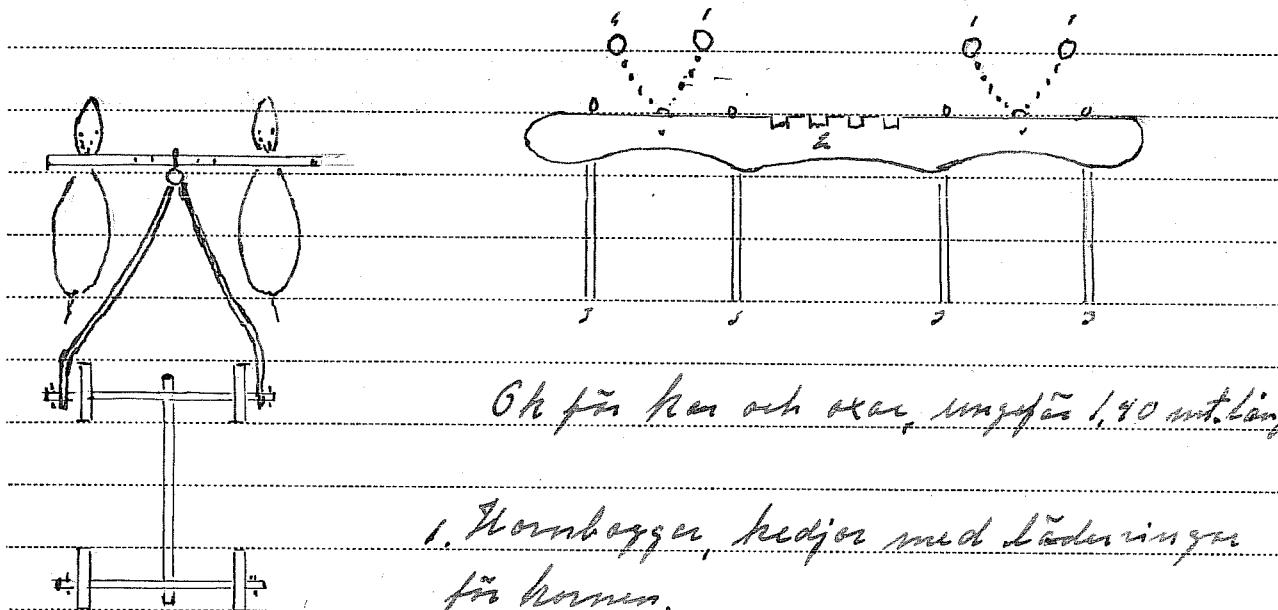
I tidningen Karlshamns Allmänna av den 17 dec. 1864.
Kungörelse.

Ett per större unga dragoon firmas till salu.
Anbuds i desamma mottages i Länsstyrelsemannens
Expeditions rum i Rådhuset, hvareft suplyssningar
äfven lämnas där okarna kunna besöka.

Länsstyrelsen.

ACC. N:R M.16409:15.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Gh för häst och oxar, längd ca 1,90 mt. längd

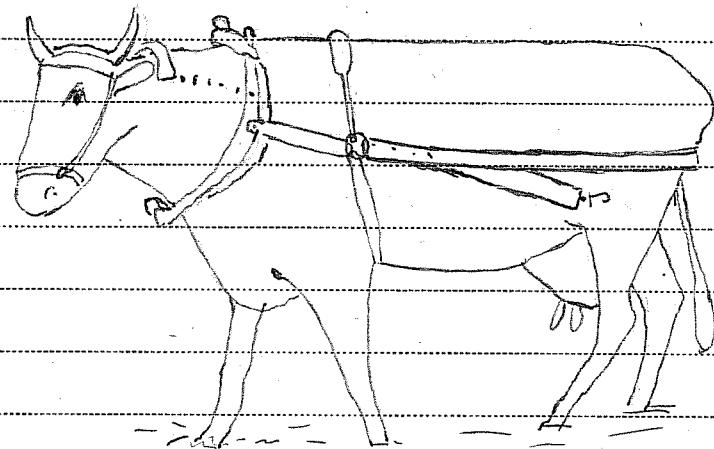
1. Hornbaggar, kedjor med läderringar
för hornen.

2. Dray (dra)

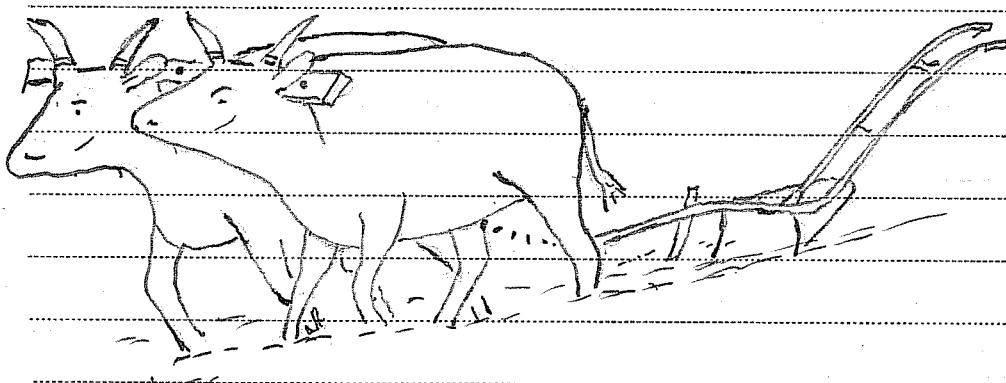
Ox - häst, försedd med diabojor (riepinnar) har inte allt. d
för vagn. rödvändiga.

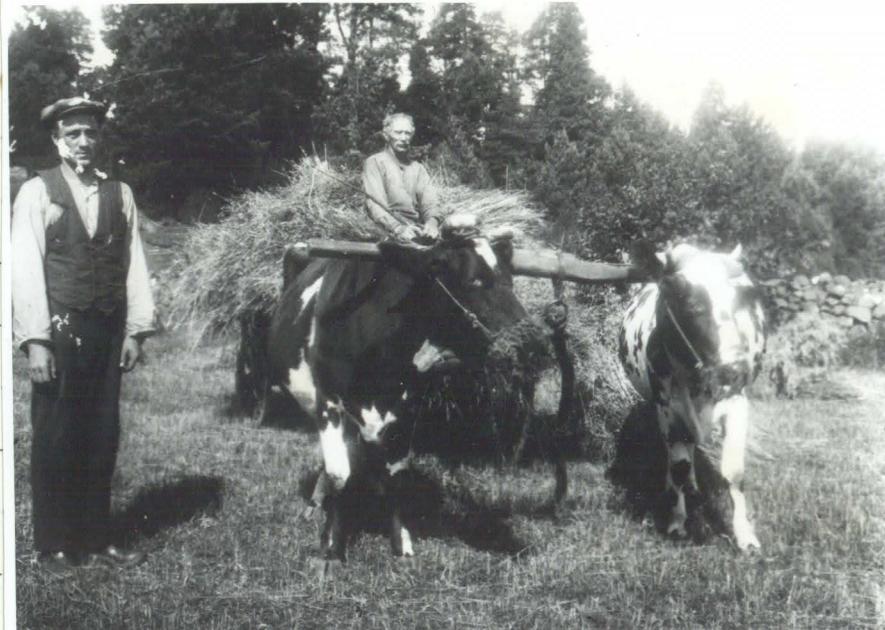
ACC. N.R M. 16409:16,

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Häst.

Tista pant drogkon här i ofvorum rucken. Total tagit
på 1940 talet.